

UDK:324

Nozimaxon IMOMOVA,
Farg‘ona davlat universiteti dotsenti, PhD
E-mail: imomovanozima4@gmail.com

Professor, siyosiy fanlar doktori O.Musayev taqrizi asosida

TASHQI MEHNAT MIGRATSIYASINI BOSHQARUVCHI DAVLAT TASHKILOTLARI FAOLIYATINI IJTIMOY JARAYONLARGA TA’SIRI

Аннотация

Ushbu maqolada tashqi mehnat migratsiyasini boshqaruvchi davlat tashkilotlari faoliyatida ijtimoiy jarayonlarni tartibga solish va mehnat migrantlari hamda ularning oila a’zolarini qonuniy ximoyasini takomillashtirish bo’yicha davlat siyosatini ishlab chiqish uchun asosan mehnat migratsion jarayonlarni tuzilishi va harakatlanishida davlat boshqaruv mexanizmining asosiy xususiyatlarini tahlil qilishni talab etilishi izohlangan.

Kalit so‘zlar: Mehnat migratsiyasi, tendensiya, xuquqiy himoya, xalqaro mehnat bozori, mamlakat.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ, УПРАВЛЯЮЩИХ ВНЕШНЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИЕЙ И ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕССЫ

Аннотация

В данной статье поясняется, что для разработки государственной политики по регулированию социальных процессов и совершенствованию правовой защищенности трудовых мигрантов и членов их семей в деятельности государственных организаций, управляющих внешней трудовой миграцией, главным образом требуется проанализировать основные особенности механизма государственного управления в структуре и движении процессов трудовой миграции.

Ключевые слова: Трудовая миграция, тенденция, правовая защита, международный рынок труда, страна.

THE IMPACT OF THE ACTIVITIES OF STATE ORGANIZATIONS MANAGING FOREIGN LABOR MIGRATION ON SOCIAL PROCESSES

Annotation

This article explains the need to analyze the main features of the state management mechanism in the structure and operation of labor migration processes in order to develop a state policy to regulate social processes in the activities of state organizations managing external labor migration and improve the legal protection of labor migrants and their family members.

Key words: Labor migration, trends, legal protection, international labor market, country.

Kirish. Mehnat migratsiyasi jarayonlari eng ko‘p ta’sir etuvchi subyekt sifatida mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga katta ta’sir etuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Asosan ushbu jarayon ishtirokchilari sifatida mamlakat aholisiga hos bo‘lgan diasporalar, ijtimoiy qatlam va xalqaro migrantlar guruxlari hisoblanadi. Ushbu harakatlanayotgan guruxlar mehnat migratsiyasining ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ahloqiy va madaniy oqibatlariga duchor bo‘lishi kuzatiladi.

Harakatlanayotgan mehnat muhojirlari hayotida ahloqiy va madaniy muxit bilan ijtimoiy moslashuvi, adaptatsiya jarayoni asosiy muommolaridan biri hisoblanadi.

Odatda migrantlar qanchalik ijtimoiy faol xarakterda bo‘lmasinlar, chet mamlakatning ijtimoiy-ahloqiy muhitdagi imkoniyatlardan foydalanishlari, yangi hayot tarzida yashashi oson bo‘lmaydi. Migrantlarning til, ta’lim, an’analar xaqida tasavvur, axloqiy meyorlarini o‘rganganligi an’analariga moslashuvi, ijtimoiy himoyaga ega bo‘lishlari migrantlar assimilyatsiyasi uchun eng yaxshi yechim hisoblanadi. Ularni qabul qiluvchi mamlakat tilida mukammal muloqot qila olishi, ratsipiyent mamlakatning mutahassislik diplomiga ega bo‘lishi migrant uchun integratsiyalashuviga va adaptatsiya qiyinchiliklarini yengishga ko‘mak beradi.

Adaptatsiya jarayonining iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy qiyinchiliklari bilan bir qatorda marginallashuv, diskriminatsiya, razizm, ksenofobiya kabi ijtimoiy-ahloqiy muammolari kam mavjud bo‘lib, migrant va uni qabul qiluvchi jamiyat ushbu muammolarni birgalikda yengishlari lozim.

Asosiy qism. Amerika sotsiologiyasida, muhojirlarning yangi ijtimoiy sharoitlarga moslasha olmasligi holatini ko‘rsatish uchun paydo bo‘lib, Chikago sotsiologik maktabi vakillari tomonidan keng talqin qilingan. Buning yaqqol misoli sifatida

R.Parkning ilmiy izlanishlari bilan bir qatorda, Tomas va Znanesskiy asarlarida (“Polyak dehqonlarining amerikaga maktubi...”) empirik tadqiqotlar orqali namoyon etgan.

Ushbu jarayonni R.Park nafaqat jamiyat farovonligiga tahdid sifatida, balki ijobiy hislatini ham ifoda eta oldi. Unga ko‘ra “marginal shaxs” turli jamoalar, xalqlar va irqning turli madaniyatlariga hos bo‘lgan nizolarida, bular oson chiqib ketishini oqibatida bir vaqtning o‘zida ikki mamlakat mavjud bo‘lishga imkon beradi, natijada esa ularni har ikki davlatga nisbatan kosmopolit va begona rovida qabul qilishiga majbur bo‘ladi. Bunday shaxslar o‘zining madaniy muhitiga nisbatan kengroq dunyoqarashga, nafis intellektga, mustaqil va oqilona qarashlarga ega bo‘lgan shaxsga aylanadi[5].

Bizning fikrimizcha, marginallashuv tufayli jamiyatini ma’naviy qarashlari, qadriyatlarini yo‘q bo‘lish jarayoni, ijtimoiy guruhlarning yemirilishi, kishilar o‘rtasidagi an’anaviy aloqalarning uzilishi, umuminsoniy meyorlar va qadriyatlarining yakson bo‘lishi, shaxslarning ma’lum bir ijtimoiy guruhga tegishli bo‘lgan obyektivlikni yo‘qotilishi, estetik, ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy munosabatlarning notug‘ri shakllanishi sifatida ta’riflash mumkin.

Rivojlangan mamlakatlar va rivojlanayotgan mamlakatlar o‘rtasidagi mavjud farqlarning tobora ortishi ham bu jarayonlarni jadallashirishga o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda. Shu sabab, mehnat migratsiyasi jamiyat aholisining ijtimoiy farovonligining hozirgi bosqichida migratsiyaning o‘ziga munosib ish topishi va yuqori daromad olish maqsadida amalga oshirilgan alohida turi hisoblanib, iqtisodiyoti rivojlanmagan mamlakatlarda ish o‘rinlari yetarli emasligi va ish haqining nisbatan kam ekanligi muammolarini hal etishning asosiy jixatiga aylandi.

Mehnat migratsiyasini tahlil etar ekanmiz, birinchi navbatda inson kapitalining davlat iqtisodiy rivojlanishining ichki

ta'siri xaqida to'xtalamiz. Bunday yondoshuv xalqaro mehnat almashinuvi bo'yicha mutaxassis, rus iqtisodchisi Y.A.Yanovskiy[6] fikriga ko'ra, mehnat migrantlarining daromadi o'zini va oila a'zolarini moddiy jihatdan ta'minlaydi, demak, bu orqali mamlakat iqtisodiy o'sadi, shu bilan birga mutahassisligi va sohasi buyicha malakaga ega bo'ladi.

Bugungi kunda migratsiyani keltirib chiqaruvchi omil dunyoning barcha davlatlarini qamrab olgan. Undagi ijtimoiy-madaniy, siyosiy, iqtisodiy o'zgarishlarning ta'siri tashqi mehnat migratsiyasini shakllantiruvchi omillari O'zbekistonda ham mehnat migratsiyasini jadallik bilan o'sib borishiga sabab bo'ldi. Shuning uchun, O'zbekiston xorijda mehnat migratsiyasining yuqori ko'rsatkichlari qayd etilgan davlatlar qatoriga kiradi. Ayni vaqtda O'zbekiston Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, tashqi mehnat migrantlari mamlakat umumiy mehnat resurslarining qariyb 22 foizini tashkil qiladi. 1991 yildan 2023 yilgacha O'zbekistonda xalqaro ishchi kuchi migratsiyasining mustaqillikdan keyin rivojlanish davri 4 bosqichga ajratib, ularning har biri ma'lum demografik, iqtisodiy, siyosiy va boshqa omillar makro (yuqori) darajada tashqi mehnat migratsiyasining shakllanishiga ta'sir etishi bilan tavsiflandi:

1) 1990-2000 yillarda doimiy yashash uchun rus, yahudiy, tojik millatiga mansub fuqarolarning xorij tomon intilishi migratsiya oqimining ortishi natijasida sodir bo'lgan. Shu o'rinda O'zbekiston iqtisodiyotidagi ilk rivojlanish bosqichidagi inqirozlar sababli ko'plab O'zbekiston fuqarolarining majburan xorijga tirikchilik tufayli ketishi bilan ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan.

2) 2000 yilda iqtisodiy o'sishning tezlashish davri bo'lib, 2001 yilda o'zbekistonliklarning aksariyat qismi Rossiyaga mehnat muxojiri ko'lamini bo'yicha ikkinchi o'rinni egalladi. Mehnat migrantlari vatanimizga yiliga o'rtacha 4 mlrd. AQSH dollari miqdorida pul mablag'lari yuborib, O'zbekiston iqtisodiyotining muhim bir bo'lagi bo'lib shakllandi.

1.Jadval

Mehnat migrantlarining pul o'tkazmalari dinamikasi 2000-2020 yillarda dunyoning ba'zi mamlakatlarida.

№	Nomlari	Xalqaro pul o'tkazmalar AQSH dollarida		
		2000 й.	2010 й.	2020 й.
1	Hindiston	12,9	53,5	83,15
2	Xitoy	2,2	52,5	59,51
3	Meksika	7,5	22,7	42,88
4	Filippin	6,9	21,6	34,91
5	Egipet	2,9	12,5	29,60
6	Pokiston	1,1	9,7	26,11
7	Fransiya	8,9	19,9	24,48
8	Bangladesh	2,0	10,9	21,75
9	Germaniya	3,6	12,8	17,90
10	Nigeriya	1,4	19,7	17,21
11	O'zbekiston	1,5	3,4	7,01
12	Tadjikistan	0,15	2,01	2,23
13	Qirgiziston	2,20	1,33	2,44

Manba: 2022 yilgi Jahon migratsiya ma'lumotiga ko'ra <https://www.migrationdataportal.org/international-data>

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda O'zbekistonga xorijdan pul o'tkazmalari hajmi 2,1 baravarga oshib, rekord darajadagi 16,9 milliard dollarni tashkil etgan bo'lsa, uning 85% Rossiyadan kelgan ulushga to'g'ri keladi.

Jamiyatimiz aholisi farovolgini ta'minlanishi maqsadida, yurtboshimiz tomonidan olib borilgan tub isloxlardan biri sifatida, tashqi mehnat migrantlarini davlat tomonidan qo'llab quvatlanishi insonparvarlik siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. O'zbekistonda xalqaro-huquqiy tamoyillar va normalar qabul qilingan bo'lib, bu boradagi mamlakatimiz milliy qonunchiligi ham takomillashtirilmoqda.

Insonparvarlik tamoyili asosida, davlatimiz raxbarini olib borgan siyosati 2018-yilda respublika Xalqaro migratsiya tashkilotiga a'zo bo'ldi va XMT Konstitutsiyasini ratifikatsiya qilindi, unga ko'ra "Xorijda yashovchi va mehnat qilayotgan vatandoshlar bilan hamkorlik qilish bo'yicha davlat siyosati konsepsiyasi" hamda O'zbekiston Respublikasi bilan hamkorlikni rivojlantirish bo'yicha ustuvor chora-tadbirlar dasturi qabul qilindi. Bu dastur mamlakatimiz fuqarolarini chet eldagi mehnat muxojirlarimiz, vatandoshlarimiz uchun birinchi marotaba tashqi mehnat migratsiyasi sohasini tartibga soluvchi eng muhim hujjatlar biri sifatida ifoda etildi.

3) 2010-2015 yillarda mamlakat iqtisodiyotining sekinlashuv davri kuzatilib, bandlik va investitsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan tarkibiy islohotlarni amalga oshirilishi natijasida yalpi ichki mahsulotning o'sishi, mehnat migratsiyasining tabiiy ko'tarilishiga yordam berdi. 2011-2013 yilda jami migrantlar soni 2,3 mln.ga yetgan, bu esa mamlakat fuqarolarining aksariyati aynan ish izlab mamlakatni tark etishi bilan izoxlandi.

4) 2016 yildan hozirga qadar bo'lgan davrni o'z ichiga olib, ya'ni «Yangi O'zbekiston»da demokratik o'zgarishlar, yangi ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar bosqichi va boshqaruvning jadal tarzda kuchayishi, keng imkoniyatlar va amaliy ishlarning transformatsiyasi jamiyatning demokratik tamoyilining mustaxkamlanishi bilan izoxlanadi. Jumladan, 2017 yilda davlat raxbari tomonidan O'zbekistonda mehnat migratsiyasi muammosiga e'tibor qaratila boshlanib, bunda mamlakat fuqarolarini chet elga vaqtincha ishlash uchun Migratsiya agentligi orqali qonuniy yo'l bilan Rossiyaga ishlashga rasman yuborila boshlandi.

XMT ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda pul o'tkazmalarining yillik umumiy soni 702 milliard AQSH dollariga yetdi, eng ko'p xalqaro pul o'tkazmalari rivojlangan davlatlardan rivojlanayotgan mamlakatlarga o'tkazilishi kuzatildi.

Shuningdek, 2021-yilda respublikada mehnat resurslari soni 19,3 million kishini tashkil etdi, shundan 1,67 million kishi tashqi mehnat migrantlari – mehnatga layoqatli aholining 8,6 foizini tashkil etdi[17]. Mehnat migratsiyasining asosiy oqimi Rossiyaga - 71%, Qozog'istonga - 12%, Janubiy Koreyaga - 4% va Turkiyaga - 3% to'g'ri keladi[7]. 2021-yilda O'zbekistonga xalqaro pul o'tkazmalari tizimi orqali tushayotgan mablag' 8,1 milliard AQSH dollarini tashkil etadi[8] yoki mamlakat yalpi ichki mahsulotining 13 foizi. Bu 2019 va 2020-yillarga nisbatan 34 foizga ko'p – 6 milliard dollar [18].

Shu o'rinda, Respublikamiz raxbari tomonidan, tashqi mehnat migratsiyasini qo'llab quvatlash va xuquqiy ximoyalash borasida olib borilgan muhim qaror va xujjatlar qo'yidagicha amalga oshirilgan:

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 23-avgustdagi "Xorijda vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 15-sentabrdagi "Xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasi tizimini joriy yetish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 30-iyuldagi "Xorijga uyushgan mehnat migratsiyasiga ketayotgan fuqarolarni rag'batlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ni qabul qilinishi chet eldagi vatandoshlarimizni o'ziga bo'lgan ishonchini ortishiga sabab bo'ldi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan ushbu siyosatning tub mohiyati, tashqi mehnat migratsiyasi mutahassislarini qiynayotgan uchta asosiy muammoni hal qilishga qaratilgan:

noqonuniy mehnat migratsiyasiga qarshi kurash

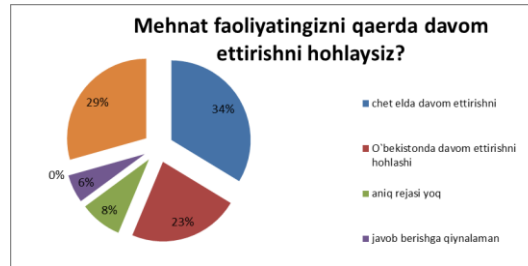
fuqarolarni xorijda tashkiliy ravishda ishga joylashtirish muammolari

mehnat migratsiyasidan qaytgan aholi bandligini ta'minlash.

O'zbekiston respublikasining rasmiy ma'lumotlariga qaraganda, yildan-yilga O'zbekistonlik mehnat migrantlarining mamlakatdan chiqib ketishi emas, balki yurtimizga qaytib kelish soni ham ortib borayotganligi bilan izohlanadi. Bugungi kunda migrantlar 2 mlndan ortiq nafarni tashkil etib, ularning jami aholi sonidagi ulushi esa 5,5 foizni tashkil etadi. 2022–2023 yillarda tashkiliy tarzda 60 ming kishi rasmiy tarzda ishlash uchun chet mamlakatga jo'natilgan va ularning o'rtacha maoshi miqdori 1200 AQSH dollarini tashkil etgan[19].

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, mehnat muhojirlarini mamlakatimizga qaytishi, reintegratsiya qilinishi bugunning eng dolzarb muommolaridan biri sifatida qaratilish lozim. YA'ni,

1-Diagramma

Yuqoridagi diagrammaga ko'ra mamlakatimizda reintegratsiya masalasiga ham muhim muommolardan biri sifatida qaralishi uchun talab ortib borayotganini ko'rishimiz mumkin, ya'ni bugungi kunda aholining bir qismi chetga qaytish to'g'risida rejalashtirayotgan bo'lsa, shuncha axoli salmog'iga yaqin fuqarolar respublikamizda qolishini bildirishdi. Bu esa mamlakatda ish o'rinlariga va ishchi kuchiga bo'lgan talab ortishidan dalolat beradi.

Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligining rasmiy kun. Uz. saytiga bergan ma'lumotiga ko'ra, mamlakatning o'zida mehnat bozori shiddat bilan shakllanayotgani sabab, yangi ish o'rinlarini kupayishi natijasida bo'sh ish o'rinlar o'zimizning xorijdan qaytgan migrantlarimiz reintegratsiya qilinishi hisobiga qoplab kelinishini[21] izohlagan.

Shuningdek. Respublikamizda ayni vaqtda Tashqi mehnat migratsiyasi agentligining Rossiyada 16 ta, Janubiy Koreya, Turkiya va Qozog'istonda 1 tadan vakolatxonasi mavjudligi[22] mamlakatlar o'rtasidagi hamdo'stlik aloqalarni mustahkamligi bilan birga mehnat muxojiriligida yurgan vatandoshlarimizni xuquqiy tomonlama ximoya qilinishidan darak beradi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, hozirgi davrda ham O'zbekistonda migratsiya yuqori darajada saqlanib qoldi. Buning asosiy sabablaridan biri mamlakat aholisining yuqori o'sishi, ishchi kuchiga talabning yuqori emasligi va ish haqqining kamligi migratsion xarakterni jadallashtirdi. O'zbekiston Respublikasidan Rossiyaga mehnat migrantlari soni 2011 yildan 2022 yilgacha 1,5 million kishini tashkil qildi bu raqam esa 2011 yildan boshlab ketganlar orasida eng yuqori ko'rsatkich etib belgilandi, 2022–2023 yillarda 60 ming nafarga yaqin o'zbekistonliklar tashkiliy ravishda chet elga ishga jo'natilgan. Shulardan Rossiyaga ketganlar 44 ming 887 tani hosil qilib. 7 ming 325 tasi esa Janubiy Koreyaga jo'natilgan. Bundan tashqari, o'zbeklar mehnat muhojirlari sifatida Turkiya yoki Qozog'istonda ham

mehnat migratsiyasidan qaytgan aholi bandligini ta'minlash ichki mehnat bozoriga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi eng dolzarb muammo hisoblanadi. Birgina 2020-yilda pandemiya tufayli O'zbekistonga 232,2 ming nafar mehnat muhojiri qaytdi[20]. Barcha donor mamlakatlarga hos bo'lgan mehnat bozoringan keskinligi, mehnatga xaq to'lashning nisbatan kamligi tashqi mehnat migratsiyasining xarakterlanishiga turtki beruvchi asosiy omil hisoblanadi.

Mamlakatimizga qaytib kelgan, kamida 3 yildan ortiq mehnat muxojiri sifatida chet mamlakatda ishlagan fuqarolardan o'tkazilgan tadqiqot natijasiga ko'ra, respondentlarning 48,1% mehnat migratsiyasini chet elda davom ettirishni rejalashtirayotganini aytishsa, 32,4 foizi O'zbekistonda qolib tadbirkorlik faoliyatini davom ettirishini rejalashtirayotganini bildirishdi, 12,3 foizi aniq rejasi yo'q 8,2 % esa javob berishga qiyalishini aytishdi. (2.3.1.d.)

ko'pchilikni tashkil etadi[9]. Ushbu davlatlar orasida Rossiya va Turkiya mamlakati mehnat muhojirlari uchun ish o'rinlarining ko'pligi va boshqa imtiyozlari bilan ajralib turadi.

Demak mamlakatimizda mehnat migratsiyasi muntazam davom etib turar ekan, jamiyat uchun o'zining ijobiy natijalariga ham ega bo'ladi. Fuqarolarning ma'naviy qarashlari, malaka tajribalari, ta'lim va diplomga ega bo'lishi, mamlakat uchun ish bilan bandlik darajasini ta'minlanishi, migrantlarning pul o'tkazmalari mamlakat iqtisodiyoti rivojiga sezilarli ta'sir o'tkazadi.

Mehnat migratsiyasining o'sib borayotganligini inobatga olgan holda bugungi kunda O'zbekiston aholisining pul o'tkazmasi 135 milliard so'mni tashkil etadi.

2022 yilda mehnat muhojirlarining pul o'tkazmalari 794 mln milliardlab dollarni tashkil etdi va 2021 yilga nisbatan 13 milliard dollarga oshdi. O'zbekiston esa 2022 yilda mehnat muhojirlari o'z vatanlariga yuborgan pul o'tkazmalari 13,5 mlrd. dollarni tashkil etdi, bu Markaziy Osiyo mintaqasining eng yirik pul o'tkazmasi deb belgilandi.

Jahon tajribasidan ko'rishimiz mumkinki, mehnat muhojirlarining pul o'tkazmalari o'z mamlakatlari uchun muhim ahamiyat kasb etib, bu esa valyuta tushumlari manbai hisoblanib, bu tushum mamlakat uchun importni rivojlantirish imkonini beradi. Shu jumladan:

yangi texnologiyalarga ega bo'lish
tashqi qarzlarni qoplash imkoni.
investitsiyalar va jamg'armalarga ega bo'lish imkoni
rivojlanishning turli sohalariga sarmoya kiritish imkonini

beradi.

Xulosa. Mamlakatimizdan chetga chiqib ishlayotgan mehnat muxojirlarini jamiyatimiz iqtisodiy, ijtimoiy va dunyoviy ilmlar borasida aholini farovon xayot kechirishiga bevosita ta'sir qilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хавфсиз, тартибли ва қонуний меҳнат миграцияси тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. ПҚ-4829-сон15.09.2020.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги Фармони. ПФ-4947-сон 07.02.2017
3. Алексеевна Ш.Н./Диссертация/ Социальная маргинальность: характерологические свойства и типологические признаки/ Ростов - на - Дону – 2012.С.224. <https://www.dissertat.com/content/sotsialnaya-marginalnost-kharakterologicheskiye-svoistva-i-tipologicheskiye-priznaki>
4. Маргинал шахс (лот. маргиналис — аросатдаги шахс) — муайян ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги оралиқ маданий қарашларга эга бўлган индивид ёки бирор бир ирқга мансуб бўлмаган шахсни ифодаловчи атама. XX асрнинг иккинчи ярмида мулатларга нисбатан Р.Парк томонидан илк бор қўлланилган.
5. Напсо М.Д. — "Маргинальный человек" Р. Парка и современность // Социодинамика. – 2016. – № 5. – С. 58 - 63.

6. Яновский Ю.А. Международный Конгресс “Евразия: занятость в XX И веке” Международный семинар по трудовой миграции. М: 2001
7. Ўзбекистон Республикаси камбағалликни қисқартириш ва бандлик вазирлиги.2023 йил маълумоти/ ттпс://меҳнат.уз/уз
8. Ўзбекистонда меҳнат миграцияси соҳасидаги тадқиқотлар такомиллаштирилади, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2019/09/16/migration/> <https://mehnat.uz/uz>
9. Абдурахманов К.Х./ Основные тенденции и направления внешней миграции республики узбекистан/ “Иқтисодий ва инновацион технологиялар” (Есономисс анд Инновативе Течнологиес) илмий электрон журнали/ Ташкент, Ўзбекистан. ДОИ.
10. Умурзаков Б.Организационно-правовые основы регулирования трудовой миграции в Узбекистане // Халқаро муносабатлар. №2. 2008. 53-6.
11. Статистика международной миграции Практическое руководство для стран Восточной Европы и центральной Азии. О. О. Н. 2011. [https://unesc.org/fileadmin/DAM/stats/publications/RUS International Migration Statistics Practical Guide](https://unesc.org/fileadmin/DAM/stats/publications/RUS_International_Migration_Statistics_Practical_Guide).
12. Российская газета (<https://rg.ru/2020/07/29/> в Германии подвели итоги кризиса мигрантами хтм.)
13. Имомова Н. А. Ўзбекистонда ишчи кучи миграция жараёнларининг замонавий жараёнлари //журнал социальных исследований. – 2021. – т. 4. – №. 1
14. Численност населения Германии в 2019 году достигла рекордного уровня. хттпс://www.dw.com/ру.
15. Численност русских мигрантов, беженцев и переселенцев в Германии, а также мигрантов из других стран <https://ru-geld.de/statistik/how-many-migrants.htm>.
16. Имомова, Н. А. (2022). Мамлакатимизда меҳнат миграцияси тизимини рақамлаштириш. Асадемис рессарч ин едусатионал ссиенсес, 3(4), 1093-1102.
17. <https://www.gazeta.uz/ru/2019/09/16/migration/>
18. https://cbu.uz/ru/press_center/reviyews/584766/
19. [ttps://mehnat.uz/uz](https://mehnat.uz/uz)
20. <https://www.gazeta.uz/uz/2023/07/07/migration/>
21. <https://www.gazeta.uz/uz/2023/07/07/migration/>
22. <https://www.gazeta.uz/uz/2023/07/07/migration>